

ЕКОНОМІКА

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-20\(49\)-62-80](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-20(49)-62-80)
УДК 334.021:65.017

Боровик Тетяна Михайлівна,

старший викладач кафедри економіки підприємництва та маркетингу
Черкаського державного бізнес-коледжу.
Черкаси, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-2461-8342>
boroviktm@ukr.net

Тертишна Марина Русланівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Черкаського державного бізнес-коледжу.
Черкаси, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7744-8976>
marinatertisna@gmail.com

Іванова Ірина Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економіки
підприємництва та маркетингу Черкаського державного бізнес-коледжу.
Черкаси, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-4769-3620>
irivik@gmail.com

МАЛИЙ БІЗНЕС УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. Розвиток малого бізнесу та мікропідприємництва сприймається як одне з основних завдань економіки України. Незважаючи на досить активну діяльність різних державних структур щодо реалізації та покращення існуючих заходів, спрямованих на підтримку малого бізнесу, невирішеними залишаються низка різних гострих проблем, які негативно впливають на готовність молодих людей створювати самостійний бізнес в країні. Однією з найважливіших форм регулювання розвитку малого та мікропідприємництва є державна підтримка через їх особливий розроблений інструментарій ведення бізнесу, фінансовий механізм, інформаційно-правове поле з метою забезпечення гідних умов функціонування підприємництва і його розвитку. Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва спрямована на фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки та промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого бізнесу, які

проводять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу. Запровадження обмежувальних заходів у зв'язку із запобіганням поширенню на території України пандемії COVID-19, призвело до значних негативних наслідків для бізнесу в цілому, внаслідок часткового або повного зупинення функціонування частини підприємств, ускладнення логістики, зниження попиту та руйнування ланцюгів поставок. Актуальність дослідження полягає у тому що в сучасних умовах економічної кризи, яка спричинена пандемією COVID-19, розвитком різних економічних процесів, подальший розвиток малого та мікропідприємництва потребує глибокого дослідження, особливо у здійсненні відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики, потрібно також дослідити державну підтримку малих підприємств, щоб надати об'єктивну оцінку діяльності малого бізнесу в час економічної кризи.

Ключові слова: мале підприємництво; мікропідприємництво; малий бізнес; державне регулювання; державна підтримка; пандемія.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Малий бізнес на сьогоднішній день є найпоширенішим видом бізнесу. Його простіше організувати, навіть маючи невеликий досвід у роботі чи його повну відсутність. Поступово розміри можуть збільшитись до середніх, за рахунок збільшення річного обороту та залучення більшої кількості ресурсів. Розвиток українського підприємництва налічує лише декілька десятиліть, і потребує більш глибоких теоретичних досліджень та аналізу в цілому, чіткого визначення його місця в суспільстві та державі взагалі, удосконалення шляхів розвитку в період пандемії та з метою подолання певних економічних та соціальних негараздів і кризових суспільно-економічних проблем [1]. Життєво необхідною складовою будь-якої здорової та успішної ринкової економіки є активний розвиток сектору малого підприємництва, який відіграє одну з головних ролей у створенні саме нових робочих місць та сприяє економічному зростанню та інноваційному розвитку. Особливих змін малий бізнес зазнав за останні два роки, у зв'язку з пандемією. У той час підприємці старалися знайти вихід, щоб зберегти свій бізнес та не стати банкрутами. Викликом для виживання малого бізнесу є застосування цифрових технологій, переведення бізнесу в онлайн-режим та онлайн-торгівлю. У той же час розвиток малого бізнесу викликав необхідність вдосконалення форм і методів управління на малих підприємствах, з урахуванням особливостей їх функціонування використання накопиченого досвіду роботи малих підприємств у країнах з розвинутою ринковою економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Малий бізнес характеризується економіко-виробничими та соціально-економічними перевагами, а саме: гнучкість, динамізм, швидке пристосування до нових технології, здатність створювати та впроваджувати інновації, забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями, відкритість доступу та легкість входження до цього сектору економіки. Крім того, мале підприємництво має і значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, яка передбачає подолання елементів відчуження і залучення елементів економічного та неекономічного заохочення [1]. Питання формування малого бізнесу в Україні привертає увагу вітчизняних науковців, які дають різні трактування категорії «мале підприємництво». Зокрема О. Гетьман визначає мале підприємництво як самостійну господарську діяльність малих підприємств та громадян-підприємців. О. Білорус розглядає мале підприємництво як підвид підприємництва, що полягає у створенні і практичній реалізації нового економічного процесу. У дослідженнях Н. Волощук наголошено, що це особливий вид діяльності з врахуванням творчих здібностей підприємця та інноваційних підходів. О. Матусова мале підприємництво виділяє сектором регіональної економіки. В. Фролова стверджує, що це самостійний органічним елемент ринкової економіки. О. Пукало мале підприємництво розглядає як самостійну діяльність, яка пов'язана з виробництвом продукції, наданням послуг [2, с. 124]. Думка вчених збігається в тому, що основна мета діяльності малого бізнесу це отримання прибутку та забезпечення соціального ефекту. Їхні праці і зараз користуються великим попитом у підприємців-початківців та являються певною базою у кваліфікованих фахівців.

С. Варналій зазначає, що роль і місце малого бізнесу в українській економіці найкраще проявляється і аналізується через сукупність наступних функцій:

- формування конкурентного середовища;
- надання гнучкості ринковій економіці;
- сприяння швидкому розвитку;
- поглинання надлишкової робочої сили під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки;
- створення нових робочих місць;
- пом'якшення соціальної напруги і демократизації ринкових відносин шляхом формування середнього класу в суспільстві [3, с. 60].

Основною економічною функцією малого бізнесу за працею І. Серової є його інтегральна роль в ринковій економічній системі. Тоді як соціальна функція – це можливість для широких верств населення реалізувати свої організаторські, підприємницькі і творчі здібності, а також забезпечити себе роботою [4, с. 12]. Крім того, економічна функція малого бізнесу виражається у

функціонуванні підприємства і проявляється виходом його товару на ринок, а також в отриманні виручки від продажів і збільшення надходжень до бюджету за рахунок сплати податків і зборів. Малий бізнес сприяє зміцненню економічної незалежності населення і, як наслідок, зростання платоспроможності попиту, а от соціальну роль малого підприємництва можна оцінити зниженням рівня безробіття, створенням умов для реалізації потенційних можливостей громадян. Отже, мале підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки. Воно є одночасно метою і інструментом розвитку ринкової економіки. Його двоїста роль підтверджена результатами аналізу властивих малим підприємствам функцій.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою даної статті є з'ясування ролі малого бізнесу та мікропідприємництва у національній економіці, значна увага приділена державній підтримці зазначеного сектору економіки в Україні та світі, а також дослідження впливу пандемії на його розвиток.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**: розглянути сутність малого бізнесу та мікропідприємництва та визначити його головні проблеми спричинені пандемією COVID-19; дослідити у динаміці основні показники діяльності суб'єктів малого підприємництва; проаналізувати та порівняти інструменти державної фінансової підтримки економіки від впливу пандемії в країнах ЄС та Україні; визначити перспективні напрямки державної допомоги малому бізнесу в умовах пандемією COVID-19.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Малий бізнес відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи близько 64% доданої вартості, 81,5% зайнятих працівників, суб'єктів господарювання та 37% податкових надходжень [5]. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють сферу малого підприємництва в Україні є Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» тощо. Основним фінансовим інструментом, який регулює взаємовідносини малого бізнесу з державою є оподаткування та вид податкового режиму – загальний чи спеціальний. Саме спеціальний податковий режим спрямований на стимулювання малого підприємництва, а його система припускає тільки один вид податку: єдиний податок, який сплачується до місцевого бюджету та єдиний соціальний внесок, що зараховується на рахунки органів Пенсійного фонду України [6].

Податковий кодекс регламентує низку переваг для суб'єктів малого підприємництва:

- спрощується ведення поточного бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності;
- замість різноманітних форм податкової звітності за податками та зборами, які заміщуються єдиним податком, заповнюється одна форма звітності;
- значно спрощуються розрахунки, пов'язані з визначенням сум податків.

Але поряд із спрощеною системою звітності існують і певні вади, які стримують розвиток малого підприємництва це:

- обмеження обсягів виручки суб'єктів малого бізнесу;
- підприємство може перейти на спрощену систему оподаткування зареєструвавшись платником єдиного податку, якщо виконується низка вимог, визначених законодавством;
- суми єдиного податку фізичної особи-платника податку сплачуються авансом за звітний період (квартал).

Думка вчених збігається в тому, що для стабільного розвитку малого та середнього бізнесу, особливо на початковому етапі, потрібна державна підтримка. За відсутності ефективної державної допомоги в останні роки спостерігається зменшення частки малого та середнього підприємництва, чисельності працевлаштованих на них та їх частки у загальнодержавних обсягах виробництв [7, с. 31].

Основними елементами державної підтримки підприємництва є:

1. Державні законодавчі акти на підтримку і розвиток підприємництва в цілому яка включає в себе правоохоронні механізми, що забезпечують дотримання законності і рівність представників малого бізнесу при взаємодії з державними органами та іншими підприємствами. Важливим є застосування інструментів фінансової державної підтримки, зокрема: 1) певна часткова компенсація ставок за кредитами, що можуть надаватися на реалізацію різних економічних задумів суб'єктів малого підприємництва; 2) часткова компенсація лізингових платежів; 3) надання гарантій по кредитуванню суб'єктів малого підприємництва; 4) надання самих кредитів, зокрема малих позичок, для започаткування і ведення власної справи під не великий відсоток; 5) надання позик на придбання і впровадження інновацій; 6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого підприємництва; 7) фінансова підтримка щодо впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; 8) інші види, які не забороненої чинним законодавством фінансової державної підтримки.

2. Система певних державних інститутів, які є відповідальними за безпосередній розвиток малого підприємництва, забезпечують реалізацію

державної політики в цій сфері і регулюють сферу малого бізнесу та управління інфраструктурою.

3. Інфраструктура підтримки підприємництва – система спеціалізованих установ, які є як комерційними так і некомерційними, що реалізують національні програми для розвитку всіх комерційних одиниць і регіональні програми розвитку бізнесу [8].

З метою впровадження комплексної системи нових можливостей стабілізації та сталого розвитку економіки України і підвищення рівня зайнятості населення шляхом збереження існуючих і стимулювання створення нових високопродуктивних робочих місць з гідними умовами праці протягом 2020–2022 років затверджено Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню хвороби COVID-19. Отже, метою державної підтримки бізнесу є створення однакових умов для всіх суб'єктів господарювання, зайнятих у сфері бізнесу, а також вирівнювання підприємницьких структур з іншими сферами суспільного виробництва. Підтримка малого бізнесу з боку держави має важливе значення. Але вирішальна роль в успішній діяльності підприємств належить перш за все особистим якостям підприємця – талантові, інтелектові, освіченості, організаторським здібностям, наполегливості, цілеспрямованості, вмінню аналізувати ситуацію і йти на ризик.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставленої мети у роботі використано наукові методи дослідження: емпіричні – на етапі збору даних щодо стану сектору малого бізнесу в Україні; комплексні, зокрема аналіз і синтез – при визначенні чинників, які впливають на стан малого бізнесу в умовах пандемії COVID-19; теоретичні (сходження від абстрактного до конкретного) – узагальнення світового досвіду щодо розроблених інструментів державної допомоги сектору малого бізнесу та визначення напрямів державної підтримки малого та мікропідприємництва в Україні в сучасних умовах; спеціальні методи наукового дослідження (методи групування, графічні методи, ряди динаміки) для узагальнення зібраних даних та представлення їх результатів у табличному та графічному вигляді.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

За даними Державної служби статистики України можемо побачити та проаналізувати кількість суб'єктів малого підприємництва та мікропідприємництва у 2015–2019 роках (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість суб'єктів малого підприємництва та мікропідприємства у 2015–2019 роках, одиниць

Роки	Кількість малих підприємств		Кількість мікропідприємств	
	Одиниць	Питома вага, %	Одиниць	Питома вага, %
2015	327 814	95,5	284 241	82,8
2016	291 154	95,0	247 695	80,8
2017	322 920	95,5	278 102	82,2
2018	339 374	95,4	292 772	82,3
2019	362 328	95,2	313 380	82,3
2020	355708	95,2	307871	82,4

**Джерело: складено авторами за даними [9, с. 51]*

Отже, кількість підприємств малого бізнесу станом на початок 2021 становила 355708 одиниць і це 95,2% від загальної кількості підприємств, а мікропідприємств – 307871, що становить 82,4 від загальної кількості. Можемо зробити висновок, що порівняно з попередніми роками у 2020 році кількість як малих підприємств так і мікропідприємств значно скоротилося, що негативно вплинуло на економіку країни. Протягом 2015–2019 років, тобто до початку певної економічної нестабільності через поширення пандемії COVID-19, спостерігається незначна, проте позитивна динаміка розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка основних показників суб'єктів малого підприємництва впродовж 2015–2019 років

Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Частка малого підприємництва у валовому внутрішньому продукту (ВВП), %	13	14	15	15	16
Кількість суб'єктів малого підприємництва, тис. од.	1958,4	1850,1	1789,4	1822,7	1923,0
В тому числі суб'єктів мікропідприємництва	1910,8	1800,7	1737,1	1764,7	1864,0
Частка малого підприємництва у структурі підприємництва, %	99,2	99,2	99,1	99,1	99,0
Чисельність зайнятих у малому підприємстві, тис. осіб	1576,4	1591,7	1658,9	1641,0	1746,6
Кількість малих підприємств на 10 тис. населення, од.	77	68	76	80	86

**Джерело: складено авторами за даними [9]*

Отже, за результатами даних у табл. 2 можемо побачити, що значення усіх показників є достатньо вагомими в економіці в цілому. Проте частка малого у валовому внутрішньому продукту (ВВП) є досить низькою і не перевищує 16%. Розвиток малого підприємництва є одним із першочергових пріоритетів Уряду України, що закріплено не лише в Угоді про асоціацію України з Європейським

Союзом [3] а і було відображено у Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року.

Мікропідприємництво та мале підприємництво в Україні завжди існували у складних соціально-економічних умовах. Нинішня ситуація зумовлена на сам перед пандемією COVID-19, а потім вже наслідками подоланням третьої хвилі економічної кризи, яка розпочалась ще в 2014 році з огляду на військовий конфлікт на сході країни та анексію Криму, а головною перешкодою для подальшого зростання більшість представників малого бізнесу у 2019 році, за даними USAID KEY, називали складність законодавства, корупцію та недостатній попит (рис. 1).

Рис. 1 Головні проблеми малого бізнесу в 2019–2020 рр.

*Джерело: складено авторами за даними [10, с. 15]

Одним із чинників, що гальмує розвиток підприємництва в Україні міжнародними організаціями названо корупцію, що підтверджується даними Індексу глобальної конкурентоспроможності (табл. 3).

Таблиця 3

Рейтинг країн за The Global Competitiveness Index

Рейтинг	Країна	Індекс конкурентоспроможності
37	Польща	68,9
43	Росія	66,7
85	Україна	57,0
86	Молдова	56,7
96	Киргизстан	54,0

*Джерело: складено авторами за даними [11]

Отже, за даними індексу конкурентоспроможності за 2019 рік можемо побачити, що Україна знаходиться на 85 місці із 141 країни, які є в даному рейтингу. За останні два роки дане досліджування не проводилося у зв'язку з пандемією COVID-19, а це означає, що Україна і наразі знаходиться у другій

частині списку, а якщо порівнювати 2018 і 2019 роки, то за той час країна в рейтингу опустилася і замість 83 місця посіла 85, тому можемо припустити, що в наступному році ми знову спустимося на декілька щаблів нижче. Як говорилося раніше, мале підприємництво забезпечує досить велику кількість нових робочих місць і при цьому можемо зазначити, що динаміка частки кількості найманих працівників малих суб'єктів господарювання у загальній кількості найманих працівників суб'єктів господарювання за вельми тривалий період з 2015 р. по 2019 р. може вважатися цілком позитивною, ці дані (рис. 2).

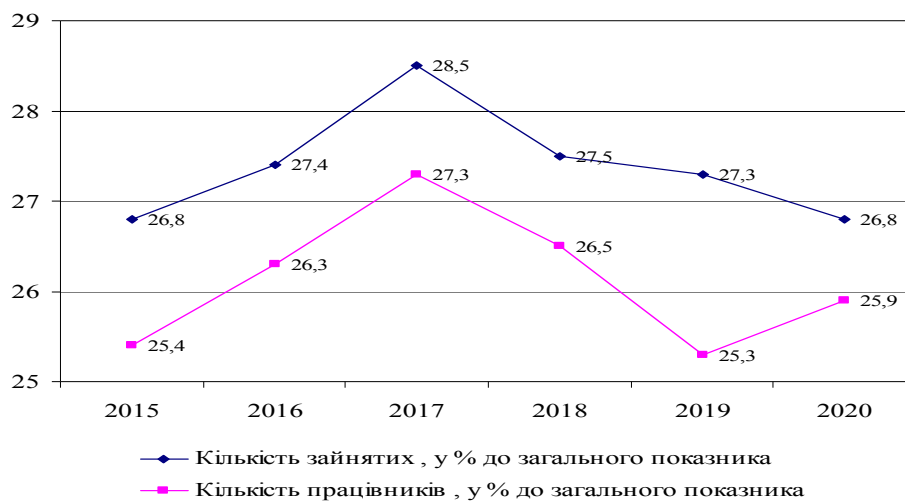

Рис. 2 Динаміка чисельності зайнятих та найманих працівників малих підприємств, %

*Джерело: складено авторами за даними [9, с. 63]

За даними рис. 2 можемо зробити висновок, що динаміка частки кількості зайнятих і найманих працівників на малих підприємствах трималась майже на одному рівні, і не зазнавала значних змін і свідчать про те, що значення цього показника є не стабільним і в середньому дорівнює 25–26%. Наразі проблеми суб'єктів малого та мікропідприємництва, незважаючи на вжиті з боку держави зусилля, залишаються незмінними протягом ряду років. Для того, щоб підприємства малого бізнесу могли нормально функціонувати та здійснювати свою економічну діяльність і збільшити свою частку у ВВП, необхідний комплексний соціально-економічний підхід, розробка нових заходів щодо регулювання бізнесу, широке використання інструментів державного регулювання, консолідація зусиль щодо підтримки його розвитку органами державної влади та місцевого самоврядування. Пандемія COVID-19, яка панує у світі, не тільки порушила економічну стабільність у країні, а й спричинила одну з найбільших економічних криз у світі. Порушення економічної стабільності

спричинило скорочення економічної активності і падіння ВВП, зростання безробіття, порушення цінової стабільності тощо. Запровадженні урядом обмежувальні заходи, які є необхідними для запобігання поширенню вірусу стали справжнім викликом не тільки для країни та її громадян, а й для підприємницького сектору. Введення карантинних заходів, які мали врегулювати становище в країні, призвели до значних негативних наслідків для бізнесу:

- часткова або повна робота частини підприємств;
- ускладнення логістики;
- звільнення частини працівників;
- надання тимчасових не нормативно визначених відпусток;
- вимушені скорочення тривалості робочого дня або тижня;
- зниження прибутків;
- руйнування ланцюгів поставок тощо.

Велика кількість підприємств різних секторів економіки, а особливо малі та мікропідприємства, зіткнулася з неможливістю здійснювати свою господарську та трудову діяльність, втратила доходи та опинилася на межі банкрутства і закриття, а діяльність інших підприємств була суттєво обмежена та жорстко контролювалася з боку держави. Багато компаній постали перед непростим вибором: збереження персоналу чи утримання бізнесу на плаву, тому великий відсоток підприємств оголосили про закриття або ще на початку карантину, або через деякий час. На рис. 3 ми можемо побачити дані аналізу Європейської бізнес-асоціації, який був спрямований саме на стан малих та мікропідприємств на тлі заходів, пов'язаних із запобіганням поширенню COVID-19.

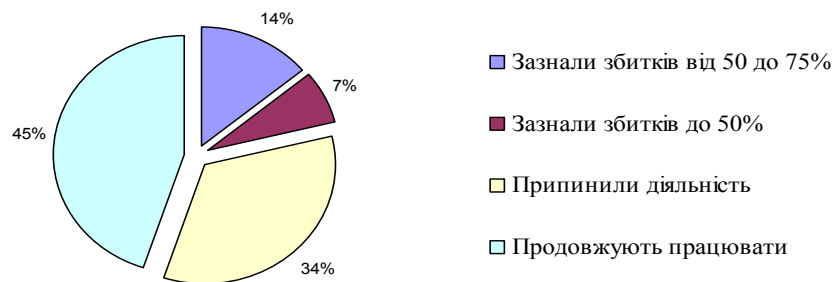

Рис. 3 Вплив світової пандемії на роботу малого бізнесу
*Джерело: складено авторами за даними [9; 12, с. 148]

Отже, 14% малих та мікропідприємств недоотримали від 50% до 75% виручки у своїй діяльності, 7% підприємств зазнали збитків до 50%, відсоток закриття становить 34% в той час, як залишились працювати і не збанкрутували 45% всіх малих підприємств. В Україні ж призупинили діяльність 277 тис. підприємців, і їх кількість із кожним днем продовжує зростати.[10], відповідно зросла і кількість безробітних.

Таблиця 4

Динаміка рівня безробіття в Україні 2017–2021 рр.

Рік	Зареєстрованих безробітних, тис. осіб
2017	352,5
2018	341,7
2019	338,2
2020	459,2
2021 (II кв.)	344,8

**Джерело: складено авторами за даними [9]*

За останні майже 2 роки кількість зареєстрованих безробітних зростає майже на 100 тис. осіб з у зв'язку з пандемією, тому що велика кількість малих підприємств не змогли працювати у цей скрутний час та збанкрутували (табл. 4).

Наразі суб'єкти малого та мікропідприємництва, як в Україні так і по всьому світу докладають багато зусиль для того, щоб адаптуватися до ситуації, яка відбувається в світовій економіці. Насамперед, мова йде про реалізацію нових можливостей в організації трудових відносин у зв'язку із введенням гнучкого режиму роботи та дистанційної (онлайн) праці [7, с. 33]. Значна кількість суб'єктів підприємницької діяльності на початку пандемії змінили канали збуту та перейшли на онлайн-торгівлю, щоб охопити якнайбільше цільової аудиторії та не залишитися повними банкрутами. Якщо говорити про допомогу приватним підприємцям, то допомогу для ФОП державою вже було здійснено, тобто це означає, що підприємці які зазнали значних економічних втрат могли можливість отримати одноразову допомогу від держави у розмірі 8000 грн., також було введено податкові канікули для підприємств до травня 2021 року і було списано частину податкових боргів в розмірі до 3030 грн. Також було запроваджене тимчасове звільнення від сплати податків фізичних осіб-підприємців та інші податкові заходи такі, як тимчасове зупинення проведення податкових перевірок, сплати відсотків для платників податків та платників соціального внеску.

Отже, можемо сказати, що встановлення пільг на час пандемії – це є правильний крок для допомоги малому бізнесу, тому уряду слід продовжувати в такому ж напрямку і надавати більше можливостей підприємцям для господарської діяльності.

Головними інструментами державної фінансової підтримки економіки від впливу пандемії в країнах ЄС стали:

- відстрочки чи зменшення податкових і соціальних внесків;
- фінансові гарантії;
- субсидії на заробітну плату;
- прямі позики;
- відстрочка кредитування;

- прями гранти / надання грошових коштів для мікропідприємств та самозайнятих осіб [13].

Зважаючи на одну з головних ролей малого підприємництва для сучасної економіки та покращення її стану, потрібна всебічна підтримка його розвитку. А головним завданням національних урядів, не тільки для відновлення економічної, політичної та соціальної стабільності країни, є створити гідну «подушку безпеки» для малих та мікропідприємств, які могли б працювати не тільки онлайн, а вже поверталися у режим офлайн, з перспективами свого подальшого розвитку. Державна підтримка в Україні хоч і відчувається у часи пандемії, але порівняно з допомогою яка надається в країнах світу ми значно відстаємо (рис. 4).

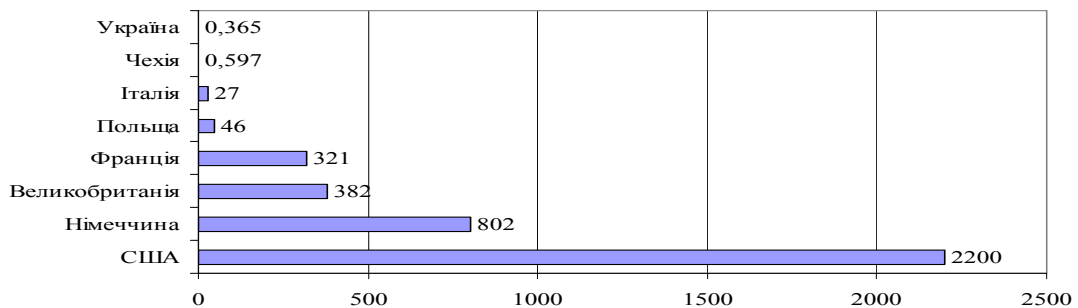

Рис. 4 Державна фінансова підтримка під час пандемії у 2020 році, млрд. дол. США

**Джерело: складено авторами за даними [13]*

Для удосконалення розвитку малого бізнесу в Україні необхідно покращити його державну підтримку. Потрібно розробити програми, які б допомагали малим підприємствам у разі різних ситуацій, куди б підприємці могли звернутися щоб дізнатися потрібну їм інформацію або вирішити питання з приводу бізнесу. Державна підтримка малого бізнесу має регіональний характер, розробляється кожним регіоном окремо, та має свої індивідуальні особливості. Так на сьогоднішній день існують наступні програми підтримки (табл. 5).

Таблиця 5

Програми підтримки для малого та середнього підприємництва в Україні станом на 30.11.2021 року

Територія програми	Матеріальна допомога, грант	Кредит	Навчання, консультації
Регіональні	11	2	1
Українські	8	20	0
Міжнародні	6	2	13
Всього	25	24	14

**Джерело: складено авторами за даними [14]*

У перспективі, Україна повинна забезпечити сталий розвиток власної інституційної, консультативної та законодавчої бази для політики у сфері малого бізнесу. На концептуальному рівні слід розробити законодавство про державну підтримку малого бізнесу на основі наступних основних положень:

- зберегти спеціальний закон про малий бізнес, який повинен встановлювати критерії для малого бізнесу, а також права малого бізнесу, відмінні від прав інших суб'єктів підприємництва;
- закон повинен містити норми, що гарантують суб'єктам малого підприємництва стабільні умови для розвитку їх діяльності;
- правила, що передбачають надання підтримки або пільг підприємцям, повинні бути правилами прямої дії, тобто їх отримання не повинно залежати від суб'єктивного рішення якого-небудь уповноваженого органу або посадової особи.

На регіональному рівні слід звернути увагу на наступні завдання, що сприяють формуванню системи державної підтримки малого бізнесу:

- виявлення і закріплення стабільного джерела бюджетних асигнувань на підтримку малого підприємництва, а також розробка раціональних механізмів використання виділених коштів;
- використання муніципальної власності і майнових прав в різних формах в інтересах малих підприємств, розподіл майна (зокрема, земельних ділянок) для розміщення інфраструктури підтримки малого бізнесу, раціональне використання існуючих виробничих потужностей;
- обмеження діяльності судових, контрольних та правоохоронних органів з метою правового захисту інтересів малого бізнесу, забезпечення їх безпеки і захисту прав власності;
- поліпшення освіти і пропаганди, спрямованих на стимулювання малого бізнесу, підготовку людей до створення власного бізнесу, формування відповідної громадської думки і перепідготовку державних службовців;
- налагодження взаємодії бізнес-асоціацій з державними органами, в тому числі на основі спеціальних угод [14, с. 37].

Напрямом удосконалення малого бізнесу в Україні є розширення доступу малого бізнесу до фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку і нарощування свого потенціалу. Також в Україні варто застосовувати модель первинної інформаційної підтримки бізнесу на рівні громад, та інформаційного пункту підприємця (ІПП). Цільовою аудиторією є переважно мікробізнес та потенційні підприємці Громади. Проблема полягає у низькій обізнаності підприємців про наявні можливості державної підтримки. Наступним напрямом удосконалення малого бізнесу в Україні є його цифровізація. Цифрові технології знаходяться в центрі сьогodнішніх новин через їхнє широке використання під час спалаху COVID-19 [15]. Цифрові платформи можуть створювати нові професії

та робочі місця. Малий бізнес може вийти на віддалені ринки, які не мають інфраструктури. Але для цифровізації малого бізнесу потрібні значні матеріальні вкладення, саме тому не в усіх малих підприємств є змога це зробити, і в цьому їм може допомогти краудфандинг. Головним інструментом краудфандингу як саме джерела фінансування виступають Інтернет-платформи, тому що саме вони можуть надати можливість задовольнити всі потреби обох сторін, розробників і інвесторів та значно спрощують даний процес. Наразі основними платформами є Kickstarter та IndieGoGo, Crowdfunde, Rockethub, Fundrazr, Ulule, FundedByMe, MyMicroinvest, Symbid, які були створені у провідних країнах Західної Європи та Північної Америки [7]. Підвищення ефективності, викликане цифровими технологіями, може допомогти малому бізнесу розширювати свої масштаби.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Макроекономічна стабільність в Україні і світі протягом останніх років була порушена в результаті поширення пандемії COVID-19. Порушення стабільності в цілому відбулося як на глобальному рівні, так і на рівні національних економік. Найбільш уразливими в нинішніх умовах при порушенні економічної стабільності все ще залишаються суб'єкти малого та мікропідприємництва, які є більш ризиковими групами і не мають достатньої підтримки та гідних умов розвитку. До труднощів, які утворилися ще на початку пандемії додалися нові, які пов'язані із більш широким аспектом економічної не стабільності: значні фінансові втрати, вимушене скорочення штату співробітників, зменшення кількості робочих місць, підвищений ризик банкрутства та інші. Отже, на сучасному етапі розвитку ринкової економіки України мале підприємництво вимушене долати ряд економічних бар'єрів, основною причиною яких є неефективна фінансова підтримка, надмірний податковий тиск, не досконало розроблені програми для функціонування бізнесу під час пандемії та інші обмеження, встановлені на законодавчому рівні. Тому головним шляхом подолання цих перешкод має стати досягнення рівності в тому, що інтереси підприємництва мають захищати самі підприємці. Роль держави має полягати тільки в покращенні необхідної інфраструктури, створенні ефективної правової бази та наглядом за дієвістю розроблених програм, які б створили простір та умови для розвитку різних громадських організацій та інших асоціацій, створених для вирішення проблем розвитку малого бізнесу в Україні.

Перспективи подальших досліджень лежать у площині аналізу взаємодії малого бізнесу та мікропідприємництва з урядом, впровадження

цифрових технологій у господарську діяльність та їх вплив на результативність з урахуванням геополітичної ситуації, що склалася на даний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Т. І. Зосименко, «Роль малого бізнесу в соціально-економічному розвитку країни», *Ефективна економіка*, № 10, 2013.
- [2] В. В. Міца, «Малий бізнес як суб'єкт економічної системи регіону», *Вісник ЖНУ. Міжнародні економічні відносини та світова економіка*, № 20, ч. 2, с. 123–126, 2018.
- [3] З. С. Варналій, «Тенденції становлення малого підприємництва в Україні», *Ринкові перетворення*, № 7, с. 58–64, 2003.
- [4] І. А. Серова, та В. О. Шаповалова, *Бізнес-статистика*. Харків, Україна: ХНЕУ, 2009.
- [5] Підтримка малого і середнього підприємства, *Урядовий портал*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/FiYDw5> Дата звернення: Квіт. 13, 2022.
- [6] О. Мироненко-Шульган, *Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки держави*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/bYy9S4> Дата звернення: Квіт. 13, 2022.
- [7] Т. М. Боровик, «Основні вектори розвитку малого та середнього бізнесу в Україні та світі. Проблеми і перспективи розвитку малого і середнього бізнесу», у *Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу*; С. Д. Лучик. Ред. Чернівці, Україна: Технодрук, 2021, розд. 1. підр. 1.2, 1.3, с. 20–57.
- [8] Верховна Рада України. (2012, Берез. 22). *Закон № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/tu15Ph>
- [9] Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2020 рік, *Державна служба статистики України*, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/iymwtl> Дата звернення: Квіт. 13, 2022.
- [10] Системний звіт «Великі проблеми малого бізнесу» (березень 2020), *Рада бізнес-омбудсмена*, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/qbtmnn> Дата звернення: Квіт. 13, 2022.
- [11] IMD Global Competitiveness Rating, *Humanitarian portal*, 2021. [Online]. Available: <https://is.gd/7HDWOJ> Assessed on: Apr. 13, 2022.
- [12] Р. І. Шевченко-Перепьолкіна, «Шляхи розвитку малого бізнесу в умовах COVID-19», *Інфраструктура ринку*, № 49, с. 147–151, 2020.
- [13] Захист малого і середнього бізнесу під час пандемії: ЄС, Швейцарія, Велика Британія, США, ЄС, *Інформаційно-дослідницький центр Верховної Ради України*, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/OCHErh> Дата звернення: Квіт. 13, 2022.

- [14] Країни Східного партнерства 2020. Оцінка стану реалізації Акту про малий бізнес для Європи, *Акт про малий бізнес, український профіль*, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/dYLzva> Дата звернення: Квіт. 13, 2022.
- [15] Цифрова економіка: модні, ризики та соціальні детермінанти, *Центр Разумкова*, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/4KsZI6> Дата звернення: Квіт. 13, 2022.

SMALL BUSINESS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Tetiana Borovyk,

senior lecturer of the department economics of entrepreneurship and marketing Cherkasy State Business College.
Cherkasy, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-2461-8342>
boroviktm@ukr.net

Maryna Tertyshna,

candidate of the first (bachelor's) level of higher education in specialty 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activities" Cherkasy State Business College.
Cherkasy, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7744-8976>
marinatertisna@gmail.com

Iryna Ivanova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Entrepreneurship Economics and Marketing Cherkasy State Business College.
Cherkasy, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-4769-3620>
irivik@gmail.com

Abstract. The development of small business and micro-entrepreneurship is considered as one of the main tasks of Ukraine's economy. Despite the active work of various government agencies to implement and improve the existing measures to support small business, a number of various acute problems remain unresolved, having a negative effect on the desire of young people to start their own business in the country. One of the most important forms of regulating the development of small and micro enterprises is state support through special tools for doing business, financial mechanism, information and legal field to ensure decent conditions for business and its development. State support for small businesses is aimed at financial, informational, and consulting aid, including

support in the field of innovation, science and industrial production, support for small businesses engaged in export activities, support in the field of training, retraining and advanced training of managerial and business personnel. The introduction of restrictive measures to prevent the spread of the COVID-19 pandemic in Ukraine has led to significant negative consequences for business as a whole, due to partial or complete shutdown of some enterprises, complicated logistics, reduced demand and destruction of supply chains. The relevance of the study is that in the current economic crisis caused by the COVID-19 pandemic and various economic processes, further development of small and micro enterprises requires in-depth research, especially related to implementing effective and flexible regional policies to provide an objective evaluation of small business activities during the economic crisis.

Key words: small enterprise; microenterprise; small business; state regulation; state support; pandemic.

МАЛЫЙ БИЗНЕС УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19

Боровик Татьяна Михайловна,

старший преподаватель кафедры экономики предпринимательства и маркетинга Черкасского государственного бизнес-колледжа.
Черкассы, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0003-2461-8342>
borovikm@ukr.net

Тертышна Марина Руслановна,

соискательница первого (бакалаврского) уровня высшего образования по специальности 076 «Предпринимательство, торговля и биржевая деятельность» Черкасского государственного бизнес-колледжа.
Черкассы, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0002-7744-8976>
marinatertisna@gmail.com

Иванова Ирина Викторовна,

кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры экономики предпринимательства и маркетинга Черкасского государственного бизнес-колледжа.
Черкассы, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0002-4769-3620>
irivik@gmail.com

Аннотация. Развитие малого бизнеса и микропредпринимательства рассматривается как одна из основных задач экономики Украины. Несмотря на достаточно активную деятельность различных государственных структур

по реализации и улучшению существующих мер, направленных на поддержку малого бизнеса, нерешенными остаются ряд различных острых проблем, негативно влияющих на готовность молодых людей создавать самостоятельный бизнес в стране. Одной из важнейших форм регулирования развития малого и микропредпринимательства является государственная поддержка через особый разработанный инструментарий ведения бизнеса, финансовый механизм, информационно-правовое поле в целях обеспечения достойных условий функционирования предпринимательства и его развития. Государственная поддержка субъектов малого предпринимательства направлена на финансовую, информационную, консультационную помощь, в том числе поддержку в сфере инноваций, науки и промышленного производства, поддержку субъектов малого бизнеса, осуществляющих экспортную деятельность, поддержку в сфере подготовки, переподготовки и повышения квалификации управленческих кадров и кадров ведения бизнеса. Введение ограничительных мер в связи с предотвращением распространения на территории Украины пандемии COVID-19 привело к значительным негативным последствиям для бизнеса в целом вследствие частичного или полного приостановления функционирования части предприятий, усложнения логистики, снижения спроса и разрушения цепочек поставок. Актуальность исследования заключается в том, что в современных условиях экономического кризиса, вызванного пандемией COVID-19, различными экономическими процессами, дальнейшее развитие малого и микропредпринимательства требует глубокого исследования, особенно в осуществлении соответствующей эффективной и гибкой региональной политики, необходимо также исследовать государственную поддержку малых предприятий, чтобы дать объективную оценку деятельности малого бизнеса во время экономического кризиса.

Ключевые слова: малое предпринимательство; микропредпринимательство; малый бизнес; государственное регулирование; государственная поддержка; пандемия.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] T. I. Zosymenko, «Rol maloho biznesu v sotsialno-ekonomichnomu rozvytku krainy», Efektyvna ekonomika, № 10, 2013.
- [2] V. V. Mitsa, «Malyi biznes yak subiekt ekonomichnoi systemy rehionu», Visnyk ZhNU. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitova ekonomika, № 20, ch. 2, s. 123–126, 2018.
- [3] Z. S. Varnalii, «Tendentsii stanovlennia maloho pidpriemnytstva v Ukraini», Rynkovi peretvorennia, № 7, s. 58–64, 2003.

- [4] I. A. Sierova, ta V. O. Shapovalova, *Biznes-statystyka*. Kharkiv, Ukraina: KhNEU, 2009.
- [5] *Pidtrymka maloho i serednoho pidpryiemstva*, Uriadovyi portal. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/FiYDw5> Data zvernennia: Kvit. 13, 2022.
- [6] O. Myronenko-Shulhan, *Malyi biznes v umovakh pandemii COVID-19: pravove rehuliuвання finansovoi pidtrymky derzhavy*. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/bYy9S4> Data zvernennia: Kvit. 13, 2022.
- [7] T. M. Borovyk, «Osnovni vektory rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini ta sviti. Problemy i perspektyvy rozvytku maloho i serednoho biznesu», u *Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho i serednoho biznesu*; S. D. Luchyk. Red. Chernivtsi, Ukraina: Tekhnodruk, 2021, rozd. 1. pidr. 1.2, 1.3, s. 20–57.
- [8] Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Berez. 22). Zakon № 4618-VI, «Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpryiemstva v Ukraini». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/tu15Ph>
- [9] *Diialnist subiektiv velykoho, serednoho, maloho ta mikropidpryiemnytstva 2020 rik*, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/iymwtl> Data zvernennia: Kvit. 13, 2022.
- [10] *Systemnyi zvit «Velyki problemy maloho biznesu» (berezen 2020)*, Rada biznes-ombudsmena, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/qbtmnn> Data zvernennia: Kvit. 13, 2022.
- [11] *IMD Global Competitiveness Rating*, *Humanitarian portal*, 2021. [Online]. Available: <https://is.gd/7HDWOJ> Assessed on: Apr. 13, 2022
- [12] R. I. Shevchenko-Perepolkina, «Shliakhy rozvytku maloho biznesu v umovakh COVID-19», *Infrastruktura rynku*, № 49, s. 147–151, 2020.
- [13] *Zakhyst maloho i serednoho biznesu pid chas pandemii: YeS*, Shveitsariia, Velyka Brytaniia, SShA, YeS, *Informatsiino-doslidnytskyi tsentr Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/OCHErh> Data zvernennia: Kvit. 13, 2022.
- [14] *Krainy Skhidnoho partnerstva 2020. Otsinka stanu realizatsii Aktu pro malyi biznes dlia Yevropy, Akt pro malyi biznes, ukraïnskyi profil*, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/dYLzva> Data zvernennia: Kvit. 13, 2022.
- [15] *Tsyfrova ekonomika: modni, ryzyky ta sotsialni determinanty*, *Tsentr Razumkova*, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/4KsZI6> Data zvernennia: Kvit. 13, 2022.

Стаття надійшла до редакції
13 квітня 2022 року